

راهنمای سفر به مشهد

همراه با جاذبه های زیارتی و گردشگری

شهرستان مشهد

گردآوری و تدوین:

مهندس مهدی موسوی نژاد

انتشارات های سبز

سرشناسه : موسوی نژاد، سید مهدی
 عنوان و نام پدیدآور : راهنمای سفر به مشهد: همراه با جاذبه‌های زیارتی و گردشگری
 شهرستان مشهد / گردآوری و تدوین مهدی موسوی نژاد
 مشخصات نشر : تهران، همای سبز، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص، بخشی رنگی
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۲۲-۶-۵
 وضعیت فهرست نویسی : فیای
 رده‌بندی کنکره : DSR ۲۱۲۱ / م ۸ ۱۳۹۴
 رده‌بندی دیویی : ۹۵۵/۸۲۲۰۴۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۰۴۰۸۲۴

انتشارات همای سبز

نام کتاب: راهنمای سفر به مشهد

سال چاپ: ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال

چاپخانه: هما

حروفچینی و صفحه‌آرایی: اعظم محمدی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۲۲۲-۶-۵

تلفن مرکز پخش ۱۴۸۰۲۸۷-۰۹۱۲

Homa.publication@Yahoo.com

حق چاپ و انتشار برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۵	مقدمه
۱۷	پیشگفتار اول
۱۷	آشنایی با تاریخ استان خراسان رضوی
۲۰	پیشگفتار دوم
۲۰	آشنایی با شهر مشهد
۲۱	پیشگفتار سوم
۲۱	مقدمه‌ای بر هجرت تاریخی حضرت امام رضا ^(ع)
۲۴	مسیر هجرت امام رضا ^(ع)

فصل اول: زیارت امام هشتم - حضرت علی بن موسی الرضا^(ع)

۲۹	فلسفه زیارت
----	-------------

فصل دوم: مجموعه اماکن مقدسه و فرهنگی - مذهبی رضوی

۳۳	تاریخچه بنای متبرکه حرم مطهر امام رضا ^(ع)
۳۶	مسیرهای تشریف به حرم مطهر
۳۶	۱- مسیر غربی حرم (بست شیخ طوسی یا بست شیرازی یا بست بالا):
۳۶	۲- مسیر شمالی حرم (بست طبرسی): از خیابان طبرسی پس از عبور مبادی ورودی:
۳۷	۳- مسیر شرقی حرم (بست پایین):
۳۷	۴- مسیر جنوبی (پیش روی مبارک):
۳۷	پارکینگ‌ها
۳۸	صحن انقلاب اسلامی (صحن کهنه، صحن عتیق)
۴۰	ایوان‌های صحن انقلاب (صحن کهنه)
۴۳	سقاخانه اسماعیل طلابی
۴۴	نقاره‌خانه

۴۶	 ساعت بزرگ صحن انقلاب (صحن کهنه)
۴۷	 صحن آزادی (صحن نو)
۴۷	 ایوان طلا یا ایوان غربی
۴۸	 ایوان شمالی
۴۸	 ایوان جنوبی
۴۸	 ایوان شرقی
۴۹	 ساعت بزرگ صحن آزادی
۴۹	 صحن‌های احداث شده بعد از انقلاب اسلامی
۵۰	 صحن جامع رضوی
۵۰	 صحن جمهری اسلامی
۵۱	 گنبد طلا
۵۳	 گلستانه‌های طلا
۵۴	 بقعه مبارکه
۵۵	 ضریح
۵۹	 سنگ قبر
۶۱	 رواق‌ها
۶۲	 رواق دارالحفاظ
۶۳	 رواق دارالسیاده
۶۴	 رواق گنبد حاتم خانی
۶۴	 رواق گنبد الله‌وردی‌خان
۶۶	 رواق توحیدخانه
۶۷	 رواق دارالفیض
۶۸	 رواق دارالشکر
۶۸	 رواق دارالشرف
۶۸	 رواق دارالسلام
۶۹	 رواق دارالسرور
۶۹	 رواق دارالعزه
۶۹	 رواق دارالذکر
۷۰	 رواق دارالزهده
۷۰	 رواق شیخ بهاء الدین (رواق شیخ بهایی)

۷۱	رواق دارالخلاص
۷۲	رواق دارالولایه
۷۲	رواق دارالاجابه
۷۲	رواق دارالهدایه
۷۳	رواق دارالرحمه
۷۳	رواق دارالحکمه
۷۴	رواق دارالرحمه
۷۴	رواق امام زین العابدین قدس سره
۷۵	رواق دارالکرامه
۷۵	رواق شیخ طوسی
۷۵	رواق شیخ حر عاملی
۷۵	مراسم صفا
۷۶	گل آرایی ضریح مطهر
۷۷	مراسم جارو کشی خدام
۷۷	مسجد جامع گوهرشاد
۸۰	منبر صاحب الزمان (عج)
۸۱	کتابخانه مسجد گوهرشاد
۸۱	موزه آستان قدس رضوی
۸۵	مدرسه دو در
۸۶	آرامگاه پیر پالاندوز
۸۷	کاروان سرای بابا قدرت
۸۸	مدرسه عباسقلی خان
۸۸	مدرسه نواب
۸۸	مصلی پایین خیابان
۸۹	مهمانسرای حضرت
۹۰	باغ رضوان
۹۱	شیخ طبرسی
۹۲	باغ ملک آباد

فصل سوم: مراکز تاریخی و مذهبی شهر مشهد

آرامگاه نادرشاه.....	۹۵
نادرشاه افشار.....	۹۵
گنبد سبز.....	۱۰۰
گنبد خشتی.....	۱۰۰
آرامگاه خواجه ربیع.....	۱۰۱
آرامگاه خواجه اباصلت.....	۱۰۳
آرامگاه خواجه مراد.....	۱۰۴

فصل چهارم: مراکز تاریخی و دیدنی اطراف مشهد

آشنایی با تاریخچه شهر طوس.....	۱۰۷
آرامگاه فردوسی.....	۱۰۸
عمارت خورشید (شهر کورده).....	۱۱۸
بنای هارونیه.....	۱۲۰
مسجد جامع تابران.....	۱۲۱
آرامگاه شاعران معاصر خراسان.....	۱۲۱
تپه سلام.....	۱۲۱
چشمه امام و تخت امام.....	۱۲۲
روستای دهسرخ.....	۱۲۲
سنگ نگاره سنگ شتر.....	۱۲۳
میل اخنگان.....	۱۲۴
چهارطاقی بازه هور.....	۱۲۴
کتیبه خان تاشی.....	۱۲۴
رباط طرق.....	۱۲۵
موزه مردم شناسی رباط ویرانی.....	۱۲۵
امام زادگان سید یا سرو سید ناصر.....	۱۲۶
رباط شرف.....	۱۲۶
سایر مکان های تاریخی.....	۱۲۷

فصل پنجم: مراکز تفریحی و جاذبه‌های طبیعی

۱۲۹	مراکز تفریحی مشهد
۱۲۹	۱- پارک ملت
۱۲۹	۲- باغ ملی
۱۳۰	۳- کوهسنگی
۱۳۱	مسیر پلکانی باباکوهی
۱۳۲	باغ وحش وکیل آباد
۱۳۲	سرزمین موی آبی
۱۳۳	کوهستار پارک
۱۳۳	پارک آبی ایران‌ان
۱۳۳	پارک ساحلی آفتاب
۱۳۴	مجموعه ورزشی آستان قدس رضوی
۱۳۴	استخر ارمغان
۱۳۴	استخر روباز شهرداری
۱۳۵	جاذبه‌های طبیعی مشهد
۱۳۵	۱- مسیر گردشگری شاندیز (شاندیز، سرآسیاب، خاد، ابرده پایین، ابرده بالا و زشک)
۱۳۵	۱-۱- منطقه ییلاقی شاندیز
۱۳۶	۱-۲- روستای ییلاقی خادر
۱۳۶	۱-۳- روستای ابرده پایین
۱۳۶	۱-۴- روستای ابرده بالا
۱۳۶	۱-۵- روستای زشک
۱۳۷	۲- مسیر گردشگری طرّقه
۱۳۷	۲-۱- طرّقه
۱۳۷	۲-۲- بند گلستان
۱۳۸	۲-۳- روستای ییلاقی حصار
۱۳۸	۲-۴- غار زری
۱۳۸	۲-۵- روستای جعفرق
۱۳۸	۲-۶- روستای عنبران
۱۳۹	۲-۷- روستای نغندر
۱۳۹	۲-۸- روستای کنگک

۱۴۰	۲-۹-سد چالی دره.....
۱۴۰	۲-۱۰-پارک کمر مقبولا.....
۱۴۰	۲-۱۱-بند طرق.....
۱۴۰	۳-سد کارده.....
۱۴۱	۴-بوستان طبیعی هفت حوض.....
۱۴۱	۵-غار مغان.....
۱۴۲	۶-غار هندل آباد.....
۱۴۲	۷-آبشار اخلمد.....
۱۴۲	۸-باغ وکیل آباد.....
۱۴۳	۹-چشمه گیلاس.....
۱۴۴	۱۰-چشمه سبز.....
۱۴۵	۱۱-آب گرم معدنی سنگاب.....
۱۴۶	۱۳-آبشار قره سو.....
۱۴۶	۱۴-آبشار ارتکند.....
۱۴۶	۱۵-چشمه گراب.....
۱۴۷	۱۶-چشمه میامی.....
۱۴۷	۱۷-دریاچه بزنگاه.....

فصل ششم: برخی از مشاهیر تاریخی شهد

۱۴۹	شیخ بهایی.....
۱۵۰	گوهرشاد.....
۱۵۳	آرامگاه کلنل محمدتقی خان پسیان.....
۱۵۶	اسماعیل طلائی.....
۱۵۷	عماد خراسانی.....
۱۵۷	عمادالدین حسنی برقی.....
۱۵۸	نمونه شعرهای عماد خراسانی:.....
۱۵۹	مهدی اخوان ثالث.....
۱۶۰	حاج حسین آقا ملک.....
۱۶۱	خانه ملک.....

فصل هفتم: اطلاعات سفر

۱- مراکز اقامتی	۱۶۵
۱-۱- برخی از هتل های ۵ ستاره و لوکس مشهد	۱۶۵
۱-۲- برخی از هتل های ۴ ستاره مشهد	۱۶۵
برخی از هتل های سه ستاره مشهد	۱۶۶
برخی از هتل های دو ستاره مشهد	۱۶۷
کمپ ها و بوستان های ویژه مسافران	۱۶۹
۱- بوستان و کمپ باب قدرت	۱۶۹
۲- پارک جنگلی و کمپ غدیر	۱۶۹
۳- بوستان پردیس قائم	۱۶۹
۴- بوستان وحدت:	۱۶۹
۵- بوستان فجر:	۱۶۹
۶- بوستان جمهوری:	۱۶۹
۷- بوستان شهید خورشیدی:	۱۶۹
۸- بوستان صادقیه	۱۶۹
۲- مراکز پذیرایی و خوراکی های سنتی	۱۷۰
۱-۲- برخی از رستوران های مشهد	۱۷۰
۲-۲- برخی خوراکی های سنتی مشهد	۱۷۳
۳- برخی مراکز درمانی و داروخانه های مشهد	۱۷۵
۱-۳- برخی بیمارستان های مشهد و وابستگی آن ها به سازمان های مختار	۱۷۵
بیمارستان های دولتی - دانشگاهی	۱۷۵
تأمین اجتماعی	۱۷۶
خیریه	۱۷۶
نیروی انتظامی	۱۷۶
سپاه پاسداران	۱۷۷
دانشگاه آزاد	۱۷۷
ارتش	۱۷۷
خصوصی	۱۷۷
سایر	۱۷۷
۲-۳- برخی داروخانه های شبانه روزی مشهد	۱۷۸

۱۸۰	۴- سفرهای درون شهری و برون شهری مشهد
۱۸۰	۴-۱- برخی مسیرهای اتوبوسرانی شهر مشهد
۱۸۰	خطوط شهری
۱۸۴	خطوط حومه مشهد
۱۸۴	قطار شهری
۱۸۶	۴-۲- سفرهای برون شهری مشهد (زمینی- هوایی)
۱۸۶	سفر با قطار
۱۸۶	سفر با اتوبوس
۱۸۷	۱- پایانه امام رضا ^(ع)
۱۸۷	تلفن برخی از شرکت‌های مسافربری به شرح زیر است:
۱۸۸	۲- پایانه معراج
۱۸۸	۳- پایانه راه ابریشم
۱۸۸	۴- ایستگاه سوار شاهد
۱۸۸	۵- ایستگاه سوار حافظ
۱۸۹	۶- ایستگاه سوار کلات
۱۸۹	سفر با هواپیما
۱۹۰	۴-۳- دفاتر خدمات مسافرتی و هوایی ویژه خرید بلیط قطار هواپیما
۱۹۲	۵- مراکز تجاری و خرید
۱۹۳	۵-۱- مراکز تجاری مشهد
۱۹۳	۱- بازار رضا
۱۹۴	۲- مجتمع تجاری الماس شرق
۱۹۴	۳- مرکز تجاری خیام
۱۹۴	۴- بازار مرکزی
۱۹۵	۵- مجتمع تجاری زیست خاور
۱۹۵	۶- برج آلتون
۱۹۵	۷- بازار هنر خراسان
۱۹۵	۸- بازار جنت
۱۹۶	۹- بازار فرش فروش‌ها
۱۹۶	۱۰- نمایشگاه بین‌المللی مشهد
۱۹۶	۱۱- بازار طلافروشان

۱۹۶	۱۲- مجتمع تجاری پروما
۱۹۶	۱۳- بازار حکیم (بازار روس ها)
۱۹۶	۱۴- بازار امین
۱۹۶	۱۵- بازار گوهرشاد
۱۹۷	۱۶- بازار فردوسی
۱۹۷	۱۷- فروشگاه های رفاه
۱۹۷	۱۸- نمایشگاه گل و گیاه استان قدس رضوی
۱۹۷	۱۹- بازارهای حرش
۱۹۷	۲۰- بازار طلا
۱۹۷	۲۱- بازار خودرر
۱۹۷	۲۲- بازار تجهیزات رایانه
۱۹۷	۲۳- بازار تلفن همراه
۱۹۷	۲۴- بازار سرشود
۱۹۷	۲۵- مجتمع تجاری وصال
۱۹۸	۲۶- مجتمع تجاری تفریحی آسمان
۱۹۸	۲-۵- صنایع دستی و مراکز خرید آن
۱۹۸	قالی مشهد
۱۹۸	شربافی
۱۹۹	سنگ تراشی و قلم زنی روی سنگ
۲۰۰	نمد مالی
۲۰۲	۳-۵- برخی بازارهای میوه و تره بار مشهد
۲۰۴	تلفن های ضروری شهرستان مشهد
۲۰۶	تلفن های ضروری استان قدس
۲۰۸	منابع

مقدمه

در میان ایرانیان کمتر فردی است که به مشهد مسافرت نکرده و یا آرزوی این سفر زیارتی و ساحتی را نداشته باشد. مشهد یکی از شهرهای مهم مذهبی ایران و جهان اسلام است که سالانه حدود ۲۵ میلیون نفر زائر و مسافر دارد. اما عادت استفاده از کتاب هنگام مسافرت برای بسیاری بهمانی بیشتر از سفر در میان مردم کمتر وجود دارد. در حالی که با مطالعه کتاب و اطلاعات به دست آمده موجود کیفیت مسافرت تفاوت می کند. از سویی می توان گفت کتاب خوانان یک هنر است. برخی با علم به اینکه همه چیز را می دانند به کتاب توجهی ندارند. برخی به آن طری سطحی افکنده و می گذرند. عده ای کتاب را با عشق و علاقه خوانده و نکات ظریف و دقیق آن دریافت می کنند و بر اطلاعات خود افزوده و از مطالعه لذت می برند. امروزه هر روزه هر موضوعی از جمله راهنمای سفر، کتاب فراوان نوشته شده است، اما به اصطلاح آن ضرب المثل که هر گلی بویی دارد، کتاب هم به نویسنده آن بستگی دارد که تا چه اندازه می تواند توانسته باشد متعهدانه اطلاعات مفید و ارزشمندی را فراهم آورده و افزایش سطح آگاهی و تفریح، تفنن و لذت مخاطبان را در نظر گرفته باشد.

سفر به مشهد مقدس با هر شهر دیگری تفاوت می کند، زیرا گردشگران جذب زیارت و زائران جذب گردشگری هم می شوند. نکات بسیار زیبایی در فرهنگ و آداب زیارت اماکن مذهبی و تاریخی وجود دارد که از طریق کتاب می تواند مورد توجه و دقت گردشگران و زائران قرار گیرد. از جایی که بازدید از آرامگاه بزرگان بدون اطلاعات کافی و شناخت و آگاهی از رفتار، کردار و گفتار آنان نمی تواند فیض کامل را نصیب

بازدید کننده نماید و تنها به دیدار زیبایی فیزیکی آرامگاه‌ها، و بناهای باستانی اکتفا می‌شود، در این کتاب تلاش گردیده تا هر چند به اختصار اطلاعاتی از شخصیت‌های بزرگ تاریخی، مذهبی و فرهنگی که بر جوامع ایرانی و جهانی تأثیرگذار بوده‌اند ارائه گردد. از سوی دیگر استفاده کامل از مدت محدود مسافرت گردشگران و زائران نیازمند آگاهی از موقعیت‌ها و امکانات موجود است. بسیاری از افراد ممکن است به علت عدم آشنائی به ماکزیدنی و جاذبه‌های مذهبی و گردشگری و ندانستن نشانی و موقعیت آن‌ها فرصت بازدید از این اماکن را در وقت محدودی که دارند از دست بدهند. امید است که این کتاب رواند راهنمای مفیدی برای زائران و گردشگران شهرستان مشهد باشد. در پایان برای هم زائران و گردشگران سفری معنوی با خیر و برکت، آرام، لذتبخش و ایمنی را از سفر کنندگان آرزو می‌نمایم.

سید مهدی موسوی نژاد

دیماه ۱۳۹۴

پیشگفتار اول

آشنایی با تاریخچه استان خراسان رضوی

در دوران هخامنشیان، ایران به کشورهای تابعه (ملوک الطوائفی) تقسیم گردیده و هر کشوری تحت فرماندهی حاکمی به نام خشر پاون (به زبان پارسی باستان) یا شتر پاون (به زبان پهلوی) و ساتراپ (به زبان یونانی) اداره می شده است. ساتراپ پرشوه با نام ایالت شانزدهم شامل پارت، خوارزمی ها، سغدی ها و هراتی ها با شمال خراسان قدیم منطبق است. بنابراین خراسان باستان، ایالت شانزدهم هخامنشیان بوده است. بعد از سقوط دوره سلوکی و قدرت گرفتن اشکانیان، پارت ها استقلال یافتند. مرکز خراسان باستان یا ایالت پارت در دوره اشکانیان شهر نسا یا نسا بوده است. ساتراپان قلمرو خود را به چهار بخش تقسیم کرده بودند که یکی از آن بخش ها خراسان به معنای «سرزمین خورشید» بود. قلمرو تاریخی خراسان بخش های عمده ای از افغانستان و ترکمنستان امروزی را در مفهوم گسترده تر، ازبکستان، تاجیکستان و بخش هایی از قرقیزستان و قزاقستان بوده است.

خراسان بزرگ سرزمینی بود که در سمت غرب از دامغان و سبزوار آغاز می شود و در شرق تا بلخ و رود جیحون ادامه داشته است. همچنین از غرب به شمال سیستان و غزنی و از شمال به بخارا محدود بوده است.

گفته شده است خراسان از شرق به ترکستان و هندوستان و از شمال به ماوراءالنهر محدود می شده و گاه ماوراءالنهر هم بخشی از خراسان به حساب می آمده است. در زمان ساسانیان، خراسان بزرگ شامل چهار بخش یا چهار ربع بوده و هر بخش به نام فرمانروای آنجا مشهور بوده است.

۱. ربع ابرشهر یا مرکز شهر نیشابور

۲. ربع مرو

۳. ربع هرات شامل بادغیس، بلخ، فاریاب، بامیان و...

۴. ربع بلخ شامل کهن دژ، سمنگان، بدخشان و...

در دوران اسلامی، خراسان به چهار قسمت نیشابور، مرو، هرات و بلخ تقسیم شده بود.

در سال ۳۱ هجری قمری، اعراب روانه خراسان شدند و خراسان به مدت ۲۰۰ سال زیر نظر حکومت‌های عرب بنی‌امیه و عباسیان اداره می‌شد تا اینکه در سال ۲۰۵ هجری قمری به دست سلسله طاهریان استقلال یافت. خراسان در سال ۲۸۳ هـ. ق جزو متصرفات صفاریان و در سال ۲۸۷ هـ. ق جزو قلمرو سامانیان گردید. سلطان محمود غزنوی در سال ۳۸۴ هـ. ق خراسان را به تصرف خود درآورد و ۴۵ سال بر این سرزمین حکومت کرد. در سال ۴۲۹ هـ. ق، خراسان به تصرف طغرل درآمد و تا سال ۵۵۲ هـ. ق در قلمرو سلجوقیان قرار داشت و پس از مرگ سلطان سنجر سلجوقی به دست خوارزمشاهیان افتاد.

با حمله مغول‌ها در قرن هفتم هجری قمری، بسیاری از شهرها و آبادی‌های خراسان ویران شدند. این سرزمین از سال ۸۷۳ تا ۹۱۳ هجری قمری در تصرف پادشاهان گورکانی بود. در زمان صفوی، خراسان دوبار مورد تهاجم از یک‌ها قرار گرفت که بار اول شاه اسماعیل صفوی به دفاع پرداخت ولی شکست خورد و بار دوم شاه عباس صفوی آن‌ها را عقب راند. پس از مرگ نادرشاه افشار در سال ۱۱۶۰ هجری قمری، بخش‌های شرقی خراسان شامل هرات و بلخ به تصرف احمدشاه درانی درآمد و در دوران قاجاریه با دخالت انگلستان و حمایت از احمدشاه درانی با بستن عهدنامه پارس، قسمت‌های شرقی خراسان به افغانستان که تحت نفوذ انگلستان بود، واگذار گردید. تلاش‌هایی برای بازگرداندن هرات به ایران بعمل آمد و میرزا حسین خان سفیر ایران در لندن متن اولیه قرارداد با انگلیس‌ها تنظیم می‌کند تا هرات دوباره به ایران بازگردد. متن را برای ناصرالدین شاه فرستند. ناصرالدین شاه از طریق میرزا صادق استخاره می‌کند و بد می‌آید و قرارداد منتفی می‌شود.

بخش شمالی خراسان شامل مرو، سمرقند، بخارا و خوارزم نیز در دوران قاجار مورد تهاجم روس‌ها و ترکمن‌ها قرار گرفته و در سال ۱۲۹۹ هجری قمری بوسیله عهدنامه آخال میان ایران و روسیه، از بدنه ایران جدا گردید.

استان خراسان تا سال ۱۳۸۳ هـ. ش، مساحتی معادل ۳۱۳٬۳۳۵ کیلومتر مربع، وسیع‌ترین استان ایران و حدود یک پنجم مساحت کشور را تشکیل می‌داد. این استان از شمال و شمال شرق به جمهوری ترکمنستان، از شرق به کشور افغانستان، از جنوب به استان سیستان و

بلوچستان، از غرب به استان سمنان و استان اصفهان از شمال غرب به استان گلستان و از جنوب غرب به استان کرمان و استان یزد محدود بود. این استان در سال ۱۳۸۳ به سه استان خراسان جنوبی به مرکزیت بیرجند، خراسان رضوی به مرکزیت مشهد و خراسان شمالی به مرکزیت بجنورد تقسیم گردید. استان خراسان رضوی ۱۱۸,۸۵۴ کیلومتر مربع مساحت دارد و از ۲۵ شهرستان و ۶۵ بخش تشکیل شده است. جمعیت استان خراسان رضوی در سال ۱۳۸۵ معادل ۵,۵۹۳,۰۷۹ نفر بوده است.

در مورد نام خراسان، در لغت‌نامه دهخدا آمده است که کلمه «خراسان» واژه‌ای پهلوی که در متون قدیمی به معنی مشرق (خاور) در مقابل مغرب (باختر) به کار رفته است. و در منابع دیگر خراسان در زبان قدیم فارسی به معنی خاور زمین مورد استفاده قرار گرفته است. بعضی خراسان را از کلمات مرکب از لفظ «خور» به معنی خورشید و «آسان» به معنی شرق دانسته‌اند. از بررسی نظرات ارائه شده چنین استنباط می‌شود که صورت درست واژه «خراسان» خورستان (خور + ستان = سرزمین طلوع خورشید) بوده است که بر اثر تطور زمان و شاید از باب تطابق نگارش به خراسان تبدیل شده است.

پیشگفتار دوم

آشنایی با شهر مشهد

مشهد مرکز استان خراسان رضوی است. براساس سرشماری سال ۱۳۸۵، این شهر با ۲,۴۱۰,۸۰۰ نفر جمعیت دومین شهر پرجمعیت ایران پس از تهران است. مشهد به واسطه وجود حرم حضرت امام رضا^(ع) هشتمین امام مذهب شیعه، سالانه پذیرای بیش از ۳۲ میلیون زائر از داخل و بیش از یک میلیون زائر از خارج از کشور است. مشهد تنها در فصل تابستان سال ۱۳۸۹ پذیرای بیش از ۱۳ میلیون زائر بود.

شهر مشهد با ۲۰۴ کیلومتر مربع مساحت در طول جغرافیای ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۳۶ دقیقه عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۸ دقیقه مابین رشته کوه‌های بینالود و هزارمسجد واقع است. ارتفاع شهر از سطح دریا ۹۸۵ متر و فاصله آن از تهران ۹۶۶ کیلومتر است. آب و هوای مشهد معتدل و متغیر است. حداکثر درجه حرارت در تابستان‌ها ۴۳ درجه بالای صفر و کمترین آن در زمستان‌ها ۲۳ درجه زیر صفر می‌باشد.

واژه مشهد به معنی شهدانگان است. در عرف بر قبور ائمه و اولیاء و رجال اطلاق می‌شده است. نام قبلی مشهد «سناباد نوغان» بوده پس از شهادت امام رضا^(ع) به نام «مشهدالرضا» خوانده شد و به مرور زمان نام مشهد بر این شهر ماندگار شد. گفتنی است که نام مشهد اولین بار توسط سلطان محمود غزنوی به این شهر داده شد. مشهد در تاریخ ۱۳۸۸/۸/۸ سالروز تولد امام رضا^(ع) توسط رئیس جمهور و نمایندگان مجلس شورای اسلامی رسماً به عنوان «پایتخت معنوی ایران» برگزیده شد.

اقتصاد مشهد بیشتر بر روی زعفران، زرشک، نبات، آجیل، خشکبار، چرم صنعتی (به صورت زینتی) و صنعت فرش قرار دارد. محصولات مهم کشاورزی مشهد غلات، چغندر قند و محصولات جالیزی می‌باشد. از صنایع مشهد می‌توان صنایع غذایی، رشاک، چرم، مصالح ساختمانی، صنایع فلزی و صنایع دستی را نام برد. قالی‌بافی در مشهد معروف بوده و قدمت دارد. یکی از قدیمی‌ترین فرش‌های مشهد، نوعی فرش نماز (سجاده) است. این فرش‌ها در سه درجه کیفیت در کارگاه سلطان ابراهیم میرزا، فرزند سام میرزا و برادرزاده شاه طهماسب ساخته می‌شده است. در قرن ۱۹ و ۲۰ محبوبیت قالی مشهد به حدی رسید که علاوه بر استفاده در داخل کشور، به خارج از کشور نیز صادر می‌شده است.

۱- کوه‌های هزار مسجد در شمال شهر مسجد، در امتداد شمال غربی به جنوب غربی قرار دارد. سنگ‌های کوه از جنس بازالت است. رأس کوه‌ها به صورت ستون‌های سنگی به شکل منار و پشت سر هم دیده می‌شود. به همین دلیل به این رشته کوه، هزار مسجد می‌گویند. کوه‌های بینالود بخشی از سلسله جبال البرز است و از شمال شهر نیشابور تا جنوب غربی قوچان کشیده شده و چند رشته کوه فرعی دارد.

پیشگفتار سوم

مقدمه‌ای بر هجرت تاریخی حضرت امام رضا^(ع)

امام رضا^(ع)، در ۱۴ ذی‌قعدة ۱۴۸ هـ.ق. در مدینه ولادت یافت. امامت ایشان در سال ۱۴۰ هـ. ش، پس از به شهادت رسیدن امام موسی کاظم^(ع) در زندان‌ها روئالرشید آغاز شد. مدت امامت حضرت ۲۰ سال بود که مدت ۱۸ سال در مدینه و حدود ۲-۳ سال بعد از سفر به خراسان بود و سرانجام با توطئه مأمون عباسی ۱ سال ۱۶۰ هـ. ش در سن ۵۵ سالگی به شهادت رسید.

پس از مرگ هارون الرشید در سال ۱۵۰ هـ. ش در طول (که وی را در باغ حمیدبن قحطبه در روستای سناباد (مشهد فعلی) به خاک سپراند) جنگ قدرت میان خلافت امین و مأمون در گرفت. در این مبارزه امین دستگیر و به زندان رسید. این پیروزی ظاهری برای مأمون، واکنش‌های منفی را علیه او به وجود آورد. زیرا از یک سو مخالفت شدید شیعیان و علویان با خاندان عباسی و از سوی دیگر قیام هواداران امین در بغداد که تن او را جرمی سنگین می‌دانستند، به همراه داشت. مأمون پس از رویارویی با اوضاع ناآرام حکومت و احساس ناامنی و نگرانی، دریافت که خطر جدی نه تنها خلافت وی بلکه حکومت عباسیان را تهدید می‌کند. از طرفی محبت و شخصیت برجسته و ممتاز حضرت رضا^(ع) تهدید دیگری برای براندازی حکومت عباسی بود. از این رو پس از مشورت با وزیر خود فضل بن سهل تصمیم گرفت تا حضرت رضا^(ع) را که نزد علویان و شیعیان از محبوبیت خاص برخوردار بود، از مدینه به خراسان دعوت کند. از این رو دعوت‌نامه‌های متعددی برای آن حضرت فرستاد. با اینکه حضرت از واقعیت‌ها آگاهی کامل داشت و با این دعوت مخالفت می‌نمود ولی با پافشاری مأمون و سرانجام با تهدید وی مواجه گردیده و سفر خراسان را پیش گرفت. و در سال ۱۵۷ هـ. ش به مرو^۱

۱- مرو یکی از شهرهای ترکمنستان بود که در فاصله ۱۴۵ کیلومتری شمال شرقی سرخس قرار داشت. مرو از شهرهای باستانی آریاییان بود که در دوره ساسانیان رونق داشته است و یکی از ۴ شهر قدیم خراسان (سه شهر دیگر نیشابور، بلخ و هرات) بود و هنگام تسلط اعراب تا زمان مأمون مرکز خراسان بوده است. به گفته تاریخ‌نویسان، هنگامی که یزدگرد سوم از برابر سپاهیان عرب گریخت، به خراسان روی آورد. سپاه مسلمانان عرب به فرماندهی احنف بن قیس که مأمور فتح خراسان بودند وی را تعقیب کردند. یزدگرد راهی طوس شد تا از کنارنگ طوس مرزبان خود در آن خطه پناه بخواهد. اما کنارنگ با این بهانه که از یک سو طوس گنجایش موکب پادشاهی بزرگ را ندارد و از سوی دیگر پناه دادن به پادشاه، امکان یورش سپاه عرب را افزایش می‌دهد، یزدگرد را از طوس راهی مرو کرد. حاکم مرو در آغاز به استقبال یزدگرد شتافت اما بعد از او رخ برتافت و آخرین شاه ساسانی در سال ۳۱ هجری به دست آسیابانی در مرو کشته شد. مرو

مرکز خلافت مأمون رسید. پس از مطرح نمودن مسئله ولایت عهدی و خودداری حضرت از پذیرش، مأمون او را با اصرار و اجبار وادار به پذیرش مشروط ولایت عهدی نمود. شرایط امام این بود که: ۱- امام به هیچ وجه در کار امر و نهی و عزل و نصب و کارهای حکومتی دخالت نکند. ۲- به امر قضاوت و داوری نپردازد. ۳- هیچ رسم و سنتی را جا به جا و نقض نکند. این امر موجب شد تا حکومت نتواند کارها را به نام امام پیش ببرد و امور را به صورت شرعی و دینی جلوه دهد. ماجرای ولایت عهدی، مناظرات با بزرگان ادیان و مکاتب و نماز باران امام رضا^(ع) در شهر مرو اتفاق افتاده است. از شهر مرو قدیم امروزه راه‌آهن به جای مانده است که گفته می‌شود بقایای کاخ مأمون بوده است.

مأمون می‌خواست با این کار، خلافت خود را مشروع جلوه داده و امام را از پیروان خود دور نگهدارد و با کستن روج و روی امام، آن حضرت را متهم به دنیاپرستی و حب جاه و مقام نماید و سرانجام نهضت‌ها و تظاهرات را خیر نشاند.

اما مواضع منفی امام رضا را بر برابر زنده‌های مأمون، وی را آگاه کرد که نیرنگش موفقیت‌آمیز نیست. سپس مأمون برای شکستن شخصیت علمی امام اقدام به تشکیل جلسات مناظره و مباحثه با دانشمندان ادیان مختلف نمود ولی در این کار هم موفق نبود.

پیروزی‌های حضرت در مباحثات، مأمون را ناامید نکرد. وی که خود را در تحقق اهدافش شکست خورده و ناکام دید. بعد از دو سال و چند ماه از ورود امام رضا به خراسان و زندگی در مرو در سال ۱۶۰ هـ. ش (جمعه آخر صفر سال ۲۰۳ هـ. ش) اقدام به جنایه‌ها و تکی نمود و آن امام همام را در باغ حمید بن قحطبه هنگام سفر ایشان از مرو به بغداد به وسیله انگور زهر آلود در طوس مسموم نمود و به شهادت رساند. آنگاه از باب عوام‌فریبی در مراسم عزاداری شرکت کرده، امام را در باغ حمید به قحطبه، نزدیک قبر هارون الرشید، به خاک سپردند. (مأمون بعد از شهادت امام رضا^(ع) که مانند ن در خراسان را به صلاح نمی‌دید از طریق سرخس عازم بغداد شد. در سرخس وزیرس فضل بن سهل را کشت. در سال ۱۶۱ هـ. ش به بغداد رسید و تا سال ۱۷۵ هـ. ش خلافت کرد).

در حمله مغول به کلی ویران گردید و هیچ کس از ساکنان آن باقی نماند. در زمان قاجار، روس‌ها که به نواحی تابعیت ایران از جمله تاشکند، سمرقند و بخارا دست‌اندازی کردند، به موجب معاهده‌ای مرز کنونی بین دولت ایران و روسیه در سال ۱۲۵۶ هـ. ش تعیین گردید و مرو از ایران جدا گردید.